

УБМБУ Судакъ шеэри больгеси

«Къырымтатар тилинде окъуткъан 3 номералы орта умумтасиль мектеби»

5 –а сыныфта эдебият дерси

М. Дибакъ «Балкъуртлар» икяеси

Азырлады

къырымтатар тили ве эдебияты

оджасы Османова Э.Э.

2016 с.

Къырымтатар эдебияты.

5 сыныф

Мевзу: Мамут Дибакъ. «Балкъуртлар» икяеси. (экинджи дерс)

Балкъуртлар – эмексеверликнинъ

тимсалидир.

Дерс чешити: Умумийлештирюв ве пекитюв.

Иш усуллары: диалог, субет, тедкъикъат фаалиети;

Иш шекиллери: фронталь, индивидуаль, группаларда чалышув;

Макъсат: талебелерни эсернинъ мундериджеси узеринде чалыштырмакъ, къараманларнынъ хасиетнамесинен тафсилятлы таныш этмек, янъы бильгилерини арттырмакъ.

Вазифелер:

- талебелернинъ инкишафы ичюн, янъы бильгилерни менимсеви ичюн шараитлер яратмакъ;
- оджа ярдымынен дерс макъсадыны къоймакъ ве бирликте чалышмакъ;
- талебелерде дикъкъатлы окъув алышкъанлыкъларны шекиллendirмек;
- озь фикирлерни агъзавий шекильде ифаде этиювни шекиллendirмек;
- сёз байлыгъыны зенгинлештирмек;
- эмексевер ве тербиевий хасиетлерни тербиелемек;
- халкъ агъыз яратыджылыгъына севги ашламакъ;
- табиаткъа севги ашламакъ.

Донатма: дерслик, М. Дибакънынъ ресими, сыныф тахтасы, ресимлер, интерактив тахта, презентация.

Дерс кетишаты

I.Тешкилий къысым. (Аталар сёзлери узеринде чалышув.)

Иштен къоркъмагъан, къыштан къоркъмаз.

Эмектен дост артар, ошектен – душман.

Саран байгъа баргъандже, джумерт къырларгъа бар.

II. Эв вазифесини сорав.

(«Ким догъру джевап береджек?». Сыныф эки командагъа болуне. Суаль –джевап кечириле).

а) «Балкъуртлар» икяесини ким язды?

б) Икяеде менфий ве мусбет къараманлары ким?

в) Къаравул насыл адам эди?

г) Не ичюн балкъуртлар онынъ азбарындан къачалар?

д) Орманда балкъуртлар озьлерине насыл эв къурдылар? Насыл терек эди?

е) Олар кене насыл белягъа огърайлар? Насыл терекке къоналар? Оларны ким биринджи коре?

ё) Оларгъа ким ярдым эте?

ж) Вакъиалар йылнынъ насыл мевсимлеринде олып кече?

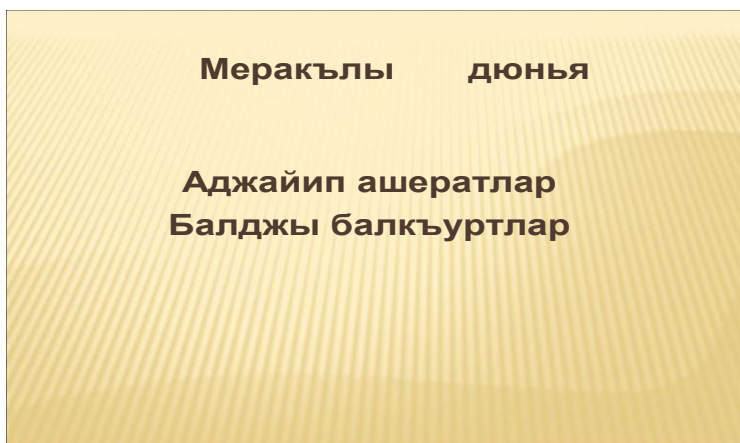
з) икяеде насыл левханы бегендинъиз? Не ичюн?

III. Дерсининъ мевзусы ве пекитюв.

1. Балкъуртлар – эмексеверликнинъ тимсалидир. балкъуртлар акъкъында субет кечирюв (Талебелерге суаллер бериле). Оджа ярдымынен дерсининъ макъсады къоюла.

1. Бу джумледе не акъкъында айтыла?
2. Не ичюн ойле айталар?
3. Эмексеверлик дегенини насыл анълайсынъыз?
4. *Эмексевер* сёзюне синоним тапынъыз. (*ишсевер*)
5. Тапмаджаны тапынъыз.

2. «Аджайип ашератлар. Балджы балкъуртлар» презентациясы нумайыш этиле.

Балкъртурлар перде къанатлы тишлейиджи ашератлар группасына аиттир. Табиатта, эписи олып, 30 бинъге якъын тюрю бар. Олар арасында энъ меракълысы балджи балкъртуртыр. О, 6 бинъ йыл эвельси эв балкъртурына чевирильген.

Балкъртурларнынъ тарихындан.
Алимлернинъ фикирине коре, балкъртурлар ерде, инсанлардан 50-60 йыл эвель пейда олгъанлар. Испаниянынъ Валенсия шеэри джыварындаки дагъларда, таш устюнде белли олмагъан къадимий рессамнынъ балкъртурларнен багълы ресими тапылгъан. Умумен, балкъртурлар чешит халкъларда иляхий шекильде анъыла: греклер ве италянлар оны кунешнинъ къызы дегенлер, славянлар исе балны Аллахнынъ бахшышы дейлер.

Ишчи балкъртурларнынъ

ТЮРЮ

Яш сою

- бакъыджы – балкъртур
- аш алыджы- балкъртур
- темизлейиджи, санитар
- къуруджы-балкъртур
- къаравул- балкъртур

Етишкен сою

- къыдырыджы-балкъртур
- джыйыджы -балкъртур

Къарт сою

Сув ташыйджы

Балкъртурларнынъ душманлары

Кийик къурт, къыз боджеги, азман, бакъа, сычан

Балкъртурларнынъ ярдымджылары

Йыланлар, кесерткилер, кирпилер.

Балкъртчылыкъ махсулаты

Бал, балкърт тозу, ана сюю, прополис, балкърт зери, балавуз

Балкърт аилеси.

Эркек балкърт

Джыйыджи балкърт

Ана балкърт

Къдырыджи балкърт

Къравул балкърт

Балкърт

Балкъртларнынъ табийи чокълашууына огул дерлер. Бир балкърт къорантасы эки къорантагъа болюнген ола.

Балкъртурларнынъ аятындан.

Эв балкъртурларынынъ ана балкъртурты эксерий 3 – 5 йыл яшай. Ишчи балкъртурлар исе къышта 9 ай, язда исе 40 кунъ яшайлар.

Балкъртурлар къокъу алуе къабилети боюнджа'чемпионлардыр' . Олар къокъуларны инсанларгъа бакъкъанда, 1 бинъ. кере кучълю дуюлар ве чечеклернинъ гъамбер къокъусуны 1 км. месафеден дуюлар.

Къанатлары ве козьлери.

Балкъртурларнынъ 5 козю ола. 3 данеси башынынъ тѣпе къысмында, 2 данеси ог къысмында. Балджи балкъртурт 1 саниеде къанатларыны 200 кере къакъа. Демек, олар керекли вызылды сесини чыкъармакъ ичюн 1 дакъкъада 11400 кере къанат къакъмакъ кереклер.

Бал.

Балкърт 500 г бал япмасы ичюн, сепетинден чечекке къадар ве арткъа 10 млн. кере учмакъ керек. 1 кг бал япмакъ ичюн балкърт 19 млн. чечекнинъ нектарыны (осюмлик сувы) джыймакъ керек. Эльбет, 1 кг. балны пек чокъ балкъртлар джыялар. Ишчи балкърт бир кунде орта эсапнен 7 бинъ чечекке къона. Бир сезонда балкърт сепети 150 ден 300 кг къадар бал джыя.

Балкъртлар насыл тюслерни севелер?

Балкъртлар догъма мор-мерекеп ве мавы, ешилъ тюслерни севелер. Амма олар эписи тюслерни севелер. Балнынъ тюрлерини анъсакъ чечеклернинъ renkleri козь огюмизге келир: майыс балы, ихламур (липа), эскемчик, лаванда, шалфей, чешит отлар, дагъ балы, къара богъдай ве иляхре.

Халкъ арасында бойле дейлер:

Бал туткъан, пармакъ ялар.	Бал тамчыдан джыйылыр
Къурт -бирден, къой – бештен.	Балджыгъа бекмез сатылмаз. Балкъуртка таланмай, бал асралмаз.
Зувул, зувул, зувул учар, Чечеклерден шыра джыяр Озю ичюн азырлар, Адамларгъа багъышлар. (Балкъурт)	Азбарымда огород: Алма тюбюнде завод, Ичинде бинъ ишчи мот Саба-акъшам эткени чокъ. Зувул, зувул чалышыр, Къазангъанын авушыр ! (Огъул)

«БАЛКЪУРТЛАР» АМЕТХАН МУРТАЗАЕВ	
* Эмексевер балкъуртлар Ашерат сайылалар, Къышта юкълап тургъан сонъ, Бааръде, язда учалар.	* Бал емеги пек татлы, * Оны севген адам чокъ. * Балны ашагъан инсан * Бутюн кунь юрер пек токъ.
Терек, тарла гуллеринден Гуль тозуны джыялар, Оны джыйып битирген сонъ, Бал япмагъа башлайлар.	* Балкъурт берген махсул-бал. * Инсанларгъа фаидалы. * Дертке дерман арагъангъа. * Шифалыдыр, шифалы.

2.1. Суаль – джевап кечирюв.

- Балкъуртлар – бу айван я да ашератлар? (Перде къанатлы ашератлар.)
- Къаерде ве не вакъыт пейда оларар? (Испаниянынъ Валенсия шеэринде, инсанлардан 50 – 60 йыл эвель.)
- Насыл шекильде ангыла? (греклерде ве итальянларда – кунешнинъ къызы, славянларда исе – Алланынъ бахшышы.)
- Ишчи балкъуртларнынъ насыл тюрлери бар? (ишчи, бал ташыджы, бакъыджы, къаравул, къуруджы, темизлейиджи, сув ташыйыджы)
- Балкъуртнынъ аилесине насыл айталар? (Балкъурт огъулы.)
- Оларнынъ насыл къабилиети бар? (Къокъу алув къабилиети бар.)

- Оларнынъ къач козю бар? (5 козю)

- Олар къач кере къанат къакъалар 1 кунде? (1 саниеде-200 кере, бир дакъикъада - 11400 кере, кунде 7 бинъ чечекке къона)

Раатлыкъ дакъкъасы

2.2. Оджа ярдымынен дерсининъ макъсады къоюла. Дерсликнен чалышув.

Метин узеринде чалышув

а) Талелелер план боюнджа эсернинъ мундериджесини тафсилатлы икье этелер.

1. Саран къаравул ве балкъуртлар.
2. Балкъуртлар орманда.
3. Балкъуртлар ве аюв баласы.
4. Балкъуртлар эвсиз къалды.
5. Амет акъай ве балкъуртлар.

б) Лугъат иши

Солакъ - **соты**

Магъаз –**подвал**

Тюзтабан – **косолапый**

Огъул – **пчелиный рой**

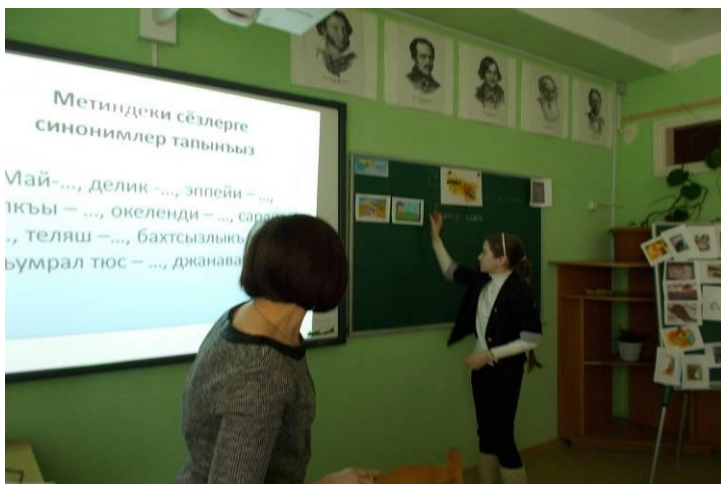
в) Метиндеки сѣзлерге синонимлер тапынъыз.

Май-ягъ, делик – **тешик**, эппейи – **баягъы**, тыпкъы – **тамам**, океленди – **ачувланды**, саран – **къызгъанч**, теляш – **къоркъу**, бахтсызлыкъ – **беля**, къумрал тюс – **къаверенки**, джанавар – **айван**

2.3. Вена усулынен балкъуртлар ве инсанларнынъ умумий чизгилерини косьтермек

2.4. Идждий иш. (Тахтада япыштырылган ресимлерден мундериджеси боюнджа метин тизиле. Эсерден джумлелер окъула, талебелер исе келишкен ресимни тапа ве япыштыра)

IV. Эвге вазифе

«Балкъуртлар – эмексеверликнинъ тимсалидир» мевзусында мини - инша азырламакъ. Ресимлер сызмакъ.

V. Рефлексия.

Джедвельни толдурмакъ. (агъзавий). Суаллерге джевап бермек.

Балкъуртлар акъкъында сёз.

Не биле эдим?	Не бильмек истейим?	Не бильдим?

VI. Баалав.